

URSZULA MAJCHER-LEGAWIEC

MÓWIĘ NA C2

Propozycje technik pracy z materiałem stymulującym

C2 certificate oral exam. Techniques for working with stimulus material

This article suggests techniques for working with stimulus material. The context for these considerations is the concept of semi-autonomous learning, also known as autonomizing teaching, and the exam situation (C2 certificate oral exam). Preparation for the C2-level oral exam should include not only language preparation, but also a social language repertoire and training in constructing an answer based on stimulus material. A fundamental difficulty associated with the situation of speaking based on various stimulus materials is the creation of a stylistically, logically and compositionally cohesive answer, which takes into account and appropriately processes the information contained in the material. Difficulties might also occur with problematization, that is, in building theses, interpreting information, formulating reasons and arguments or forming opinions. These difficulties do not have to be language-related – they result mainly from a lack of substantive preparation and a lack of a strategy which would make it possible to achieve the communicative aims better. For this reason, the student/candidate should know how to use techniques which help them work with stimulus material.

Słowa kluczowe: egzamin certyfikacyjny, prototyp sytuacji egzaminacyjnej, dydaktyka autonomizująca, półautonomia, materiał stymulujący, platforma SpeakApps, techniki pracy z materiałem stymulującym

Key words: certificate exam, model exam situation, autonomizing teaching, semi-autonomy, stimulus material, SpeakApps platform, techniques for working with stimulus material

Standardy wymagań dla poszczególnych poziomów zaawansowania znajomości języka polskiego określone zostały w załączniku do *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 października 2003 r. w sprawie egzaminów z języka polskiego jako obcego* (*Dziennik Ustaw*, poz. 1871). Od zdającego egzamin ustny na poziomie C2 oczekuje się, że będzie „używać języka w sposób płynny i spontaniczny, pozwalający na całkowicie swobodną komunikację z rodzimymi użytkownikami języka polskiego we wszystkich sytuacjach”¹. Jedną z takich sytuacji jest egzamin

¹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 października 2003 r., w sprawie egzaminów z języka polskiego jako obcego*, [w:] *Dziennik Ustaw*, poz. 1871.

ustny, składany przed komisją certyfikatową, która ustali, czy zdający „potrafi prezentować klarowne, dobrze skonstruowane, płynne wypowiedzi o przejrzystej strukturze logicznej, pozwalające odbiorcy wyodrębnić i zapamiętać najważniejsze treści” (ESOKJ 2003: 62). Zadaniem zdającego jest więc przygotowanie wypowiedzi, która będzie miała przemyślaną, logiczną kompozycję (strukturę), i przedstawienie jej w sposób klarowny płynną polszczyzną.

Spośród wskazanych w standardach wymagań rodzajów tekstu (wypowiedzi) podczas egzaminu ustnego szczególnie ważna jest (1) krótka wypowiedź na zadany temat, (2) dialog tematyczny i (3) dyskusja. Inne wskazane w standardach wymagania nie podlegają weryfikacji w sytuacji egzaminu ustnego. Dotyczy to między innymi takich form wypowiedzi, jak wygłoszenie (po przygotowaniu) referatu lub przemówienia okolicznościowego.

Egzamin ustny na poziomie C2 obejmuje dwa zadania: pierwsze – wypowiedź na podstawie materiału stymulującego oraz drugie – streszczenie tekstu i wyrażenie opinii na temat problematyki w nim poruszonej. Na przygotowanie obu wypowiedzi zdający ma 10 minut. Zgodnie z zakresem artykułu określonym w jego tytule dalsze rozważania poświęcone będą technikom pracy z materiałem stymulującym. Kontekstem tych rozważań będzie koncepcja uczenia się w półautonomii, zwana też dydaktyką autonomizującą, przedstawiona przez W. Wilczyńską w pracy *Uczyć się czy być nauczany. O autonomii w przyswajaniu języka obcego* (1999). Konsekwencją przyjętej metodologii jest opracowanie propozycji poradnika dla zdającego egzamin certyfikatowy na poziomie C2, przygotowanego przez autorkę artykułu na potrzeby projektu SpeakApps, w ramach którego powstała platforma edukacyjna dla uczących się, chcących doskonalić swoje umiejętności komunikacyjne w zakresie mówienia i rozumienia ze słuchu, oraz dla nauczycieli wykorzystujących w pracy technologie informacyjno-komunikacyjne². Przygotowany poradnik stanowi część zbioru materiałów dydaktycznych, umieszczonych na platformie SpeakApps, który może być rozbudowywany dzięki takim narzędziom stworzonym w projekcie, jak Langblog (umożliwiający zamieszczanie nagrań audio i wideo), oraz interaktywnie używany dzięki takim narzędziom, jak Videochat (zaprojektowany z myślą o nauczaniu języka za pośrednictwem wideokonferencji) czy Tandem (program do wykonywania ćwiczeń w parach).

Koncepcja półautonomii zakłada stopniowe włączanie uczącego się w proces uczenia się języka w dwóch płaszczyznach: po pierwsze, celem autonomizacji jest rozwijanie samoświadomości i nawyków samokształceniowych, po drugie, stymulowanie uczącego się do osobistego integrowania nabywanej wiedzy i umiejętności poprzez realizację autentycznych zadań komunikacyjnych (Wilczyńska 2002: 19). Na poziomie zaawansowanym naturalne staje się wspomaganie uczących się w osiągnięciu samodzielności komunikacyjnej i w dążeniu do zdobywania wiedzy, samo-

² Poradnik i przykładowe zadania certyfikatowe znaleźć można (po zalogowaniu) na stronie <http://lajkonik.czn.uj.edu.pl/login/index.php>.

kształcenia. Właściwa dla poziomu zaawansowanego biegłość komunikacyjna jest zależna od stopnia autonomii uczącego się: uczący się musi w pewnym momencie przejąć odpowiedzialność za swój rozwój.

Komunikowanie w języku mówionym uwarunkowane jest społecznie i indywidualnie. Uwarunkowania społeczne są niezależne od uczącego się. Są dobrem wspólnym naturalnych użytkowników języka, przyswajaniem w procesie wychowania i socjalizacji, odzwierciedlającym „strukturę i różnicowanie danej organizacji społecznej, jej tradycje i utarte konwencje w zakresie komunikacji” (tamże: 30). Wymiar indywidualny wyznaczać będzie tożsamość językowa i kulturowa uczącego się oraz indywidualne użycie języka, zależne między innymi od takich czynników, jak: wiek, płeć, wykształcenie, predyspozycje i bariery. Sytuacja mówienia podczas egzaminu certyfikатовego może więc być dla zdającego sytuacją w sposób złożony trudną: po pierwsze, zdający ma do wykonania zadanie w obcym dla siebie języku, po drugie, wykonuje to zadanie w obcym kontekście społecznym i po trzecie – często – w obcej/nowej sytuacji. Dlatego tak ważne jest przygotowanie się do wykonania tego zadania, obejmujące nie tylko przygotowanie językowe, ale także społeczny repertuar językowy i trening umiejętności sytuacyjnych, tu – umiejętność budowania wypowiedzi na podstawie materiału stymulującego.

Materiał stymulujący to „powiązany ze sobą tematycznie zestaw ilustracji, bardzo krótkich fragmentów tekstu, nagłówków, tytułów, diagramów, tabel czy wykresów” (Butcher i in. 2009: 114). Te elementy stanowią logiczną całość i podporządkowane są problemowi, którego ma dotyczyć wypowiedź zdającego. Ich rolą jest ukierunkowanie wypowiedzi mówiącego, stymulowanie jego wyobraźni i pomysłów. Pomocne w tej sytuacji są też podane w poleceniu w podpunktach do zadania informacje, na jakiej problematyce powinien się skupić. Wykorzystanie wszystkich (lub większości) elementów jest celem zdającego, który może on zrealizować, opisując ilustracje, przedstawiając wnioski z analizy materiału statystycznego (tabele, diagramy, schematy), interpretując informacje (nagłówki, hasła, fragmenty tekstów). Zdający powinien także przedstawić własną opinię na omawiany temat.

Poprawne wykonanie każdego zadania na egzaminie zależy nie tylko od kompetencji językowej, ale także od kompetencji komunikacyjnej zdającego. Sytuację egzaminu ustnego (jako przekazu ustnego) charakteryzują takie parametry, jak wielokanałowość (kanały werbalny, parawerbalny i niewerbalny), bezpośredniość (brak dystansu czasowego oraz przestrzennego) i spontaniczność (związana z presją czasową wypowiedź powstaje w nawiązaniu do sytuacji i kontekstu, w trakcie jej powstawania jej rozumienie podlega dynamicznej i bezpośredniej negocjacji) i mają one wyraźny wpływ na budowę wypowiedzi w komunikacji ustnej (Wilczyńska 2002: 32). Konstruowanie znaczeń w języku mówionym ma charakter dynamiczny, nie jest pozbawione specyficznych struktur (cech wypowiedzi ustnych) występujących w połączeniu z uwarunkowaniami psychiczno-intelektualnymi, a także interakcyjnymi. Sukces, którego parametrami są kryteria oceny wypowiedzi ustnej dla poziomu zaawansowanego (C2) (Seretny, Lipińska 2005: 86-87), zależy więc od

wielu współwystępujących czynników. W tabeli poniżej przedstawiono próbę ich klasyfikacji.

Relacja/rola (kto z kim?)	Gatunek (w jakiej formie?)	Typ dyskursu (w jakim stylu?)	Treść/intencje (o czym, po co?)
Egzaminator zdający	Egzamin biegłości językowej, część ustna: – zadanie A: krótka wypowiedź na podstawie materiału stymulującego; – zadanie B: streszczenie tekstu i wyrażenie opinii na temat prezentowany w tekście.	Relacjonowanie, uzasadnianie, przedstawianie tematu, porównywanie, wyrażanie opinii, przekonania, rozpoczynanie rozmowy, włączanie się do rozmowy.	Treść wypowiedzi wskazana w poleceniu, zależna od materiału stymulującego i streszczanego tekstu; intencja – zaprezentowanie sprawności komunikacyjnej na poziomie C2.

Tabela 1. Prototyp sytuacji egzaminacyjnej (opracowanie własne na podstawie załącznika nr 1 do *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 października 2003 r. w sprawie egzaminów z języka polskiego jako obcego, Dz. U., poz. 1871, poziom zaawansowany*)

Egzamin ustny jest praktyką społeczną o dużym stopniu rytualizacji i standaryzacji. Wyraża się to zarówno w jego przebiegu, jak i wystandaryzowanych kryteriach oceny. Znajomość przedstawionego wyżej prototypu sytuacji egzaminacyjnej ułatwia funkcjonowanie w roli kompetentnego rozmówcy/zdającego. Mimo rytualizacji i standaryzacji sytuacji egzaminacyjnej działania podejmowane przez zdającego na poziomie zaawansowanym prowadzone są w atmosferze niedookreśloności i nieprzewidywalności wynikającej z istoty egzaminu (losowanie zestawu), dużej presji czasowej (tylko 10 minut na przygotowanie odpowiedzi z części A i B i 15 minut na realizację), konieczności objęcia uwagą wielu danych o zróżnicowanych formach prezentacji (tekst, ilustracja, dane statystyczne itd.). Przygotowanie się do egzaminu ustnego na poziomie zaawansowanym wymaga dużej autonomii, wynikającej między innymi z:

- konieczności poznania kodów językowych i praktyk (konwencji) komunikacyjnych typowych dla sytuacji egzaminu w danej społeczności i kulturze,
- umiejętności ich przetworzenia na własną miarę (uczenie się musi być związane z rozwijaniem strategii komunikacyjnych, polegających na doborze przez osobę komunikującą takich środków językowych i praktyk społecznych, które pozwolą jej na autentyczne działanie (Wilczyńska 2002: 49),
- konieczności równoczesnego przetwarzania danych na poziomie poznawczym i sprawnościowym (tamże: 324).

Wysoki poziom biegłości komunikacyjnej w sytuacji egzaminacyjnej może być zaprezentowany w dużej mierze dzięki rozwojowi osobistej kompetencji komunikacyjnej, która na poziomie zaawansowanym ma trzy podstawowe cechy:

- funkcjonuje w łączności z całym potencjałem psychointelektualnym danej osoby,
- jest zespolona z jej rzeczywistymi, autentycznymi działaniami,
- korzysta z wzorców języka obcego i kultury tego języka, nie zamykając się w nich (tamże: 80).

Osobista kompetencja komunikacyjna na etapie planowania wypowiedzi wyraża się między innymi w „automatyzacji” usprawniającej jej przygotowanie, a więc w opanowaniu pewnych technik pomocnych w przygotowaniu w krótkim czasie wypowiedzi ustnej. Przedstawione w dalszej części techniki pracy z materiałem stymulującym mają charakter uniwersalny i nie są związane jedynie z sytuacją mówienia w języku obcym.

Pierwsze zadanie zakłada, że zdający sformułuje dłuższą, samodzielną wypowiedź na określony temat, posługując się tzw. materiałem stymulującym. Wymaga on od zdającego między innymi następujących umiejętności:

- szybkiego przechodzenia z jednego kodu na inny (*code-switching*),
- uwzględniania kodów (inter)kulturowych,
- łącznego uwzględniania kilku kodów semiotycznych,
- interpretacji danych liczbowych, czytania wykresów i grafów,
- szybkiego kojarzenia,
- porównywania danych/obiektów/itp., uchwycenia różnic i podobieństw,
- dynamicznej prezentacji problemu, z uwzględnieniem więcej niż jednej perspektywy,
- formułowania spójnej, czytelnej struktury znaczeniowej,
- oceny ryzyka komunikacyjnego i eliminacji elementów potencjalnie zakłócających,
- eliminacji elementów nieistotnych, redundantnych,
- podzielności uwagi między formę i treść,
- bieżącej kompensacji niedoborów i podejmowania działań naprawczych lub zastępczych,
- formułowania problemu i jego analizy,
- formułowania wniosków, konkluzji,
- prezentowania argumentów i opinii.

Wydaje się, że zasadniczą trudnością związaną z sytuacją mówienia na podstawie różnorodnego materiału stymulującego jest stworzenie spójnej stylistycznie, logicznie i kompozycyjnie wypowiedzi, która uwzględniać będzie i odpowiednio przetwarzać informacje zawarte w tym materiale. Trudności mogą dotyczyć problematyzowania, czyli konstruowania tez, interpretacji informacji, formułowania przesłanek i argumentów czy formułowania opinii. Trudności te nie muszą mieć językowego charakteru – w dużej mierze wynikają z braku merytorycznego przygotowania i braku strategii umożliwiających lepszą realizację celów komunikacyjnych. Z tego też powodu uczący się/zdający powinien umieć zastosować techniki pomocne w pracy z materiałem stymulującym. Mogą one być stosowane zarówno podczas

lekcji języka polskiego z nauczycielem, jak też w pracy samodzielnej, w ramach przygotowań do egzaminu.

Technika swobodnych asocjacji. Polega ona na treningu skojarzeń wywołanych nagłówkiem/ilustracją/tekstem itd. Swobodę ogranicza temat określony w pytaniu egzaminacyjnym. Mówiąc inaczej: zdający może kojarzyć swobodnie, ale we wskazanym zakresie tematycznym. Ponieważ pewne skojarzenia pojawiają się tylko raz, dobrze jest zautomatyzować nawyk utrwalania skojarzenia w postaci jednowyrazowego hasła zapisanego obok ilustracji, która skojarzenie wywołała. Skojarzenie można zanotować także w inny, zindywidualizowany sposób. Zdający może zastosować bardzo zindywidualizowaną formę notatek w postaci skrótów, symboli, znaczków, piktogramów itd. Skojarzenia mogą też być zapisane w języku zdającego, jednak zapisanie ich w języku polskim ma tę dodatkową wartość, że można sięgnąć po nie w trakcie wypowiedzi jak do zasobu leksykalnego. Ta technika służy przede wszystkim pracy z fotografiami i ilustracjami.

Technika kontrastu (bipolarna). Analizując ilustracje lub inne elementy materiału stymulującego, warto pamiętać, że każdy problem może być przedstawiony z co najmniej dwóch perspektyw: dobrej i złej, eksponującej zalety i wady, korzyści i straty. Uwzględnienie w wypowiedzi dwóch perspektyw nadaje jej dynamikę i decyduje o atrakcyjności. Zdający, rozważając zagadnienie z przeciwstawnych punktów widzenia, wprowadza do wypowiedzi monologowej swego rodzaju dialog. Może zająć stanowisko w tej „dyskusji”, wyrazić swoją opinię albo jedynie zgromadzić i przedstawić argumenty.

Interpretacja danych liczbowych. Dużą zawartość informacyjną mają dane liczbowe zaprezentowane najczęściej w postaci tabel i diagramów. Technika interpretacji danych liczbowych (tzw. czytanie tabel, wykresów i diagramów) nie powinna być dla zdającego nowa. To, co jest elementem nieprzewidywalnym, to dane liczbowe przedstawione w zestawie egzaminacyjnym: zdający najczęściej nie ma pojęcia, że dane zjawisko ma taką właśnie jak ukazana charakterystykę liczbową, ale wnioski z dostępnych danych może sformułować *ad hoc*. Dane statystyczne często służą (1) autonomicznej, izolowanej prezentacji problemu lub (2) opisaniu problemu w kontekście, przez porównanie. Rzut oka na tabelę czy wykres najczęściej pozwala błyskawicznie określić, który sposób prezentacji problemu został przedstawiony. Opcja pierwsza zobowiązuje do przedstawienia danych liczbowych jako dowodu w trakcie omawiania tematu, opcja druga – do zastosowania tych danych w porównaniu dwóch (czasami trzech) obiektów/krajów/sytuacji pod względem jednego parametru.

Komentarze metatekstowe. Biegłość językowa wyraża się również w sprawności włączania metatekstu w toku wypowiedzi. Podczas egzaminu jest miejsce na indywidualny komentarz i opinię, także na sformułowania komentujące materiał ilustrujący temat. Na przykład w momencie, kiedy zdający analizuje dane statystyczne, może wyrazić swoje zdziwienie/zaskoczenie/niepewność/dystans do źródła/dystans do metody/itp., itd. Ten typ komentarza, z pozoru trochę „obok” tematu,

jest tak naprawdę przejawem żywej i autentycznej reakcji w konkretnej sytuacji komunikacyjnej.

Dyskusja z treścią materiału pomocniczego. Innym elementem pomocnym w formułowaniu wypowiedzi na zadany temat są krótkie, przedstawione w postaci haseł, nagłówków lub tytułów prasowych informacje. Mają one charakter często prowokacyjny, puentują (nie zawsze słusznie) temat, akcentują jego wagę, czasami są elementem manipulacji. Zdający nie powinien pomijać tych komunikatów. Może się z nimi zgadzać lub nie – ale powinien wyrazić to wprost. Przydatne w tej sytuacji będą zwroty: *w pełni podzielam stanowisko..., zgadzam się z ujęciem zaproponowanym w..., absolutnie nie uważam, że..., sformułowanie xyz jest nadużyciem/manipulacją...* itp., itd.

Technika pytań napędzających. Podczas egzaminu może się zdarzyć, że zdający nie zna tematu, nie ma opinii, nie czuje się specjalistą w zakresie wskazanym przez temat. Nie myślał o tym i nigdy go to nie zainteresowało. Technika pomocną w tej sytuacji jest technika pytań napędzających. W ten sposób zdający może pomóc sam sobie. Wynika to z prawidłowości, że dużo lepiej jest nam mówić, jeśli wyobrazimy sobie, że odpowiadamy na pytania. Dlatego warto jest je sformułować. Na przykład: *Co wiem na ten temat? Z czym mi się to kojarzy? Jakie są korzyści z...? Jakie zagrożenia związane są z...? Co mogę zrobić/zmienić w tym zakresie? Co ludzie mogą zrobić/zmienić? Co o tym myślą starzy/młodzi, biedni/bogaci? Kogo dotyczy ten problem? Jaki zasięg demograficzny/geograficzny ma ten problem? Co o problemie mówią eksperci/dane statystyczne? Czy jest to problem lokalny/globalny? Czy w Polsce jest tak jak w moim kraju? Co jest takie samo/podobne/różne? Jakie są przyczyny tego zjawiska? Jaka jest dynamika zjawiska?*

Innego rodzaju trudnością może być kompozycja wypowiedzi ustnej, jej styl i spójność. Dlatego też w poradniku adresowanym do zainteresowanych egzaminem biegłości na poziomie C2 i opublikowanym na portalu www.speakapps.eu umieszczono podstawowe informacje pomocne w samodzielnym przygotowywaniu się do egzaminu.

Kompozycja wypowiedzi ustnej. Kompozycja to układ elementów treściowych wypowiedzi. Dobrze jest przed wypowiedzią na dany temat przygotować jej plan (projekt, w którym określony zostanie problem, przygotowane argumenty i wnioski), zachowując schemat kompozycji trójdzielnej, na którą składają się: wstęp – rozwinięcie – zakończenie.

Wstęp wprowadza do tematu. Tutaj można sproblematyzować temat, doprecyzować go, przedstawić tezę, do której potem dobrane zostaną odpowiednie argumenty. Teza ta może być opinią zdającego lub sformułowaniem ogólnym, z którym zdający się zgadza lub z którym będzie polemizować w swojej wypowiedzi.

Rozwinięcie to zasadnicza część wypowiedzi: czas na przedstawienie argumentów za i/lub przeciw postawionej tezie. W tej części wypowiedzi zdający powinien wykorzystać zawarty w zestawie egzaminacyjnym materiał obrazkowy, wykresy, tabele i krótkie teksty. Ta część wypowiedzi to także czas na zaprezentowanie wiedzy na temat wskazany w poleceniu.

Zakończenie wypowiedzi powinno być podsumowaniem jej treści. Może kłamrowo nawiązywać do początku wypowiedzi. W odczuciu odbiorcy często tego typu kłamra jest dowodem panowania nad kompozycją i spójnością formalną i treściową wypowiedzi. Nie jest to jednak konstrukcja konieczna. Zdający powinien pamiętać o zachowaniu proporcji poszczególnych elementów: najdłuższą i dominującą częścią jest rozwinięcie tematu. Wstęp i zakończenie muszą spełnić swoje zadania, ale nie mogą dominować w strukturze wypowiedzi. Poszczególne elementy kompozycyjne można wyróżnić, stosując pewne schematy delimitacji (wyznaczania granic) tekstu, np. na początku lub na końcu tekstu mogą to być:

- wyrażenia czy zdania służące nawiązaniu/rozwiązaniu kontaktu językowego (na początku – zwroty do adresata, apostrofy, powitania, prośby o uwagę; na końcu wypowiedzi – podziękowania za odbiór, pożegnania, zwroty zapowiadające koniec wypowiedzi),
- wypowiedzenia odnoszące do całego tekstu/sytuacji (np. zapowiedź o czym będzie mowa, czasem komentarz na temat kompozycji, komentarz dotyczący twojej (nie)znajomości tematu, zainteresowania tematem),
- ramy metatekstowej (np. *zacznę od...*, *na początku zwrócę uwagę na/że...*).

Styl wypowiedzi na egzaminie ustnym powinien być odpowiedni do sytuacji, co oznacza, że zdający powinien wybrać odpowiednie środki językowe (słownictwo, związki frazeologiczne, konstrukcje składniowe). O wyborze środków językowych decyduje:

- zamiar osiągnięcia celu (inaczej kształtuje się wypowiedź, której celem jest przekonanie kogoś, a inaczej poinformowanie kogoś),
- sytuacja: ukształtowanie językowe tekstu musi być do niej adekwatne (prywatna rozmowa wygląda zdecydowanie inaczej niż egzamin),
- temat (to dopasowanie widać przede wszystkim w doborze słownictwa),
- odbiorca (na egzaminie wypowiedzi słucha egzaminator, nie kolega),
- indywidualne predyspozycje (np. zdolność mówienia, improwizacji, szybkiego formułowania myśli, znajomość słownictwa),
- strategie komunikacyjne (okazjonalne lub względnie stałe).

Przed zdającym stoi zadanie zrealizowania wypowiedzi zrozumiałej dla odbiorcy. Osiągnięciu tego celu sprzyja:

- używanie słownictwa zrozumiałego dla odbiorcy, nawet wtedy, gdy zdający czuje się/jest specjalistą w jakiejś dziedzinie i zna dużo fachowej terminologii i słownictwa fachowego,
- unikanie powtórzeń (ważną rolę odgrywają tu wyrazy bliskoznaczne i przeciwstawne znaczeniowo),
- unikanie słownictwa „górnolotnego”, poetyckich porównań czy metafor lub archaizmów,
- niepopelnianie błędów językowych,
- zachowanie jednolitego stylu wypowiedzi, w której na przykład nie powinno być elementów języka nieformalnego (chyba że jest to uzasadnione tematem, np. zdający mówi o slangu młodzieżowym) elementów języka potocznego,

- unikanie długich zdań skomplikowanych składniowo: to jest trudne dla odbiorcy, ale też ryzykowne dla zdającego – w takim zdaniu zawsze łatwiej stracić kontrolę nad poprawnością,
- konsekwentne realizowanie głównej myśli, toku wypowiedzi – unikanie dygresji (takie konstrukcje stosowane często powodują wrażenie chaosu),
- stosowanie szyku naturalnego, bez inwersji (zasada jasności stylu wymaga, aby wyrazy, między którymi istnieją związki logiczne i gramatyczne, znajdowały się w bezpośrednim sąsiedztwie),
- poprawne używanie związków frazeologicznych; użycie metafor powinno być umotywowane treścią wypowiedzi,
- unikanie banalnych peryfraz, wyrazów modnych, nacechowanych emocjonalnie itp.,
- obrazowość wypowiedzi (np. porównania, przysłowia, epitety i inne środki stylistyczne).

W wypowiedzi powinna dominować funkcja informacyjna.

Spójność tekstu. Wypowiedź musi być spójna. Zdający musi mieć świadomość kontekstu i tekstu:

- jest nadawcą komunikatu, który kieruje do odbiorcy (komisji egzaminacyjnej),
- wypowiedź musi dotyczyć wskazanego w zestawie zagadnienia – zdający w żadnym wypadku nie może zmienić tematu,
- zdający może zaznaczyć *explicite* swoją intencję stworzenia tekstu spójnego, powtarzając temat, którego wypowiedź będzie dotyczyć oraz ujawniając plan tej wypowiedzi,
- wypowiedź powstaje przy użyciu materiału obrazkowego, grafik, tabel i informacji tekstowych stanowiących jej kontekst – konieczne jest ich wykorzystanie,
- wszystkie składniki wypowiedzi muszą być powiązane formalnie: tu ujawni się kompetencja formalna z zakresu gramatyki (fleksji, słowotwórstwa, składni) i struktury tekstu (wyliczenia, frazy, zwroty),
- wszystkie składniki wypowiedzi muszą być powiązane treściowo (semantycznie) – w ten sposób zdający buduje spójność globalną tekstu, pojedyncze zdania staną się jedną całością znaczeniową – tekstem.

Co pomaga zbudować spójność formalną? Po pierwsze, poprawność językowa. Po drugie, takie elementy, jak:

- wskaźniki zespolenia: spójniki (*ale, i, lub, jednak, natomiast*), zaimki (*to, tego, moje, jego, które*), frazy (*słowem, a poza tym, na przykład, przy tym, już odtąd, w ten sposób, inaczej mówiąc*),
- sposób ujawniania się w wypowiedzi nadawcy: (np. 3. os. l.p., bezosobowe formy czasowników); w sytuacji egzaminu polecamy 1. os. l.p. – wypowiedź może nosić znamiona subiektywizmu,
- wybór sposobu ujawniania się nadawcy powinien być konsekwentny: jeśli zdający zdecyduje się na „ja”, nie powinien zmieniać swojej decyzji, chyba że jest

to uzasadnione semantycznie (np. *Polacy spędzają święta w gronie rodzinnym, natomiast ja najczęściej wyjeżdżam za granicę*),

- zdający może (i powinien) używać zwrotów akcentujących indywidualną perspektywę, np.: *według mnie, według mojej opinii, uważam, że..., sędzę, że..., jestem przekonany, że..., pragnę nadmienić/podkreślić/przedstawić, wydaje mi się, że... itp.*,
- może używać także elementów perswazyjnych, akcentujących obecność odbiorcy i koncentrujących jego uwagę na toku wypowiedzi (np. *wyobraźmy sobie, przypuśćmy, rozważmy, zastanówmy się*),
- może używać zwrotów wyliczających (*można przyjąć, zacznę od..., zanim powiem o..., najpierw kilka słów o..., postawmy pytanie:..., poprzednio podkreśliłem wagę..., teraz chcę napomknąć o..., z kolei przejdę do..., jeśli chodzi o..., złożyło się na to kilka przyczyn..., reasumując..., na marginesie powiem..., wydaje się, że..., wypada założyć, że..., po pierwsze, po drugie, na zakończenie, we wnioskach, wnioskując, z jednej strony, z drugiej strony, gdyby uznać, że..., mówi się, że...*).

Co pomaga zbudować spójność semantyczną? Przede wszystkim:

- odpowiednia struktura tekstu, tzw. struktura tematyczno-rematyczna; chodzi o to, aby każde kolejne zdanie zawierało nawiązanie do informacji, która była zawarta w zdaniach poprzedzających. Jak to wygląda w praktyce? Ważne są tzw. wskaźniki zespolenia tekstu, np. spójniki, anafory czy synonimy (pomagające ponadto zachować spójność formalną),
- wyodrębnienie jednostek znaczeniowych tekstu: wyodrębnienie to w przypadku tekstu mówionego ma charakter leksykalny – zdający może ujawnić strukturę tekstu, informując np., że przedstawi kolejny argument, rozważy następną kwestię związaną z tematem, skomentuje dane. Sformułowania te będą swoistym wprowadzeniem do fragmentu wypowiedzi, która w całości zostanie podporządkowana jednemu tematowi. Taki fragment można też krótko podsumować – takie podsumowanie otwiera możliwość przejścia do następnej części rozważań,
- słowa kluczowe: synonimiczne określenia, które wskazują najważniejsze myśli zagadnienia, wyprowadzone z tematu wskazanego w zestawie,
- dygresja może zwiększyć spójność tekstu, jeśli jest umiejętnie wprowadzona i pełni np. funkcję przykładu,
- tematykacja: swoją wypowiedź zdający powinien podporządkować głównemu tematowi, który ukazuje z różnych perspektyw, w wielu aspektach pogrupowanych według przyjętego klucza, kategorii.

Zdający nie musi wykorzystywać wszystkich środków zapewniających spójność, ale jego celem jest zbudowanie takiego tekstu (ciągu zdań), w którym każde zdanie następne powtarza częściowo informację wprowadzoną przez poprzednie (temat) i dodaje do niej nową informację (remat). Powtórzenie informacji odbywa się:

- przez dosłowne powtórzenie wyrażen poprzednio użytych,
- przez prostą transformację poprzednio użytego wyrażenia,

- przez wprowadzenie innego wyrażenia bliskoznacznego lub parafrazę.

W sytuacji egzaminacyjnej zdający może liczyć na aktywną postawę odbiorcy, który chce zrozumieć wypowiedź i koncentruje się na niej. Może też liczyć na wiedzę odbiorcy i jego doświadczenie życiowe, które z powodzeniem pozwoli mu na wypełnienie luk w tekście albo interpretację informacji, jednak nie należy zakładać, że odbiorca:

- zna realia kraju i kultury zdającego,
- posiada taką samą wiedzę jak zdający w zakresie np. wyznaczonym przez jego kwalifikacje zawodowe,
- interesuje się tak jak zdający filozofią, historią sztuki, polityką itp. i bez problemu będzie podążał za jego tokiem rozumowania i logiką skrótu.

Lekceważenie tego może spowodować, że wypowiedź uznana zostanie za niespójną.

Uczący się języka polskiego na poziomie zaawansowanym znajdzie w poradniku – poza radami – przykładowe realizacje wypowiedzi egzaminacyjnych (w sumie 10 kompletnych zestawów). Każdy z 10 zestawów opracowany został według tego samego schematu i zawiera uwagi na temat: kompozycji, stylu, spójności tekstu, struktur leksykalno-gramatycznych oraz przykładową wypowiedź. Ich celem jest dostarczenie przygotowującemu się do zdawania egzaminu biegłości z języka polskiego na poziomie C2 instrukcji i wzorcowej realizacji wypowiedzi, które pomogą mu w przygotowaniach. Tego typu pomoc zakłada stopniowe włączanie uczącego się w proces uczenia się języka, który realizowany będzie w dwóch płaszczyznach: po pierwsze, będzie rozwijać samoświadomość i nawyki samokształceniowe, a po drugie, będzie stymulować uczącego się do osobistego integrowania nabywanej wiedzy i umiejętności w procesie realizacji autentycznych zadań komunikacyjnych. Zgodnie z tym, co zostało powiedziane wcześniej, biegłość komunikacyjna jest zależna od stopnia autonomii uczącego się: uczący się musi w pewnym momencie przejąć odpowiedzialność za swój rozwój. Platforma SpeakApps (<http://www.speakapps.eu/>) stwarza taką możliwość.

Bibliografia

- Butcher A., Janowska I., Przechodzka G., Zarzycka G. (2009), *Celuję w C2. Zbiór zadań do egzaminu certyfikатовego z języka polskiego jako obcego na poziomie C2*, Universitas, Kraków.
- Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie* (2003), CODN, Warszawa.
- Przewodnik po egzaminach certyfikатовych* (2005), A. Seretny, E. Lipińska (red.), Universitas, Kraków.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 października 2003 r. w sprawie egzaminów z języka polskiego jako obcego*, [w:] *Dziennik Ustaw*, poz. 1871.

- Wilczyńska W. (1999), *Uczyć się czy być nauczonym? O autonomii w przyswajaniu języka obcego*, PWN, Warszawa–Poznań.
- Wilczyńska W. (2002), *Wprowadzenie: cele i założenia projektu PA*, [w:] *Autonomizacja w dydaktyce języków obcych. Doskonalenie się w komunikacji ustnej*, W. Wilczyńska (red.), Wyd. Nauk. UAM, Poznań, s. 15-28.